

معرفی گونه *Rhinogobius similis*, Gill 1895

از خانواده گاوماهیان (Gobiidae)

به عنوان یک گونه جدید غیر بومی ماهیان آب شیرین ایرانی

اصغر عبدلی^(۱) - برایان کد^(۲) و مهدی نادری^(۳)

۱ - دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، گرگان

۲ - موزه تاریخ طبیعی کانادا، اوتاوا، کانادا صندوق پستی: ۳۴۴۳

۳ - بخش بوم‌شناسی، مرکز تحقیقات شیلاتی استان مازندران، ساری صندوق پستی: ۹۶۱

تاریخ دریافت: تیر ۱۳۷۸ تاریخ پذیرش: اردیبهشت ۱۳۷۹

لغات کلیدی: *Rhinogobius similis* - Gobiidae - ایران

گونه *Rhinogobius similis* به عنوان یک گونه غیر بومی (exotic) برای اولین بار در کشور ایران گزارش شده است. بررسی‌های به عمل آمده نشان می‌دهد این گونه به تعداد محدود در هریرود در مرز کشور ایران و ترکمنستان وجود دارد. اغلب خصوصیات ظاهری آن در ایران با خصوصیات ارائه شده برای این گونه در مناطقی از کشورهای کره و ژاپن شباهت دارد.

ماهیان ایران تاکنون به صورت جامع مورد بررسی قرار نگرفته‌اند. کشف جنس‌ها و گونه‌های جدید در سالهای اخیر بیانگر این مسئله است (Coad & Abdoli, 1993).

در این راستا جهت شناسایی گونه‌های ماهیان آب شیرین ایران در بهمن ۱۳۷۴ نمونه‌برداری از بخشهایی از استان خراسان انجام گرفت. بررسی‌های به عمل آمده در سالهای گذشته نشان می‌دهند که

پراکندگی خانواده گاو ماهیان (Gobiidae) ایران در حوضه جنوب دریای خزر (سواحل دریا و رودخانه‌های منتهی به دریا) و رودخانه‌های حوضه شمال خلیج فارس می‌باشد (Coad, 1995; Berg, 1999).

هریرود از کوه‌های شمال غرب افغانستان سرچشمه می‌گیرد و بعد از طی مسافتی حدود ۴۹۰ کیلومتر به مرز ایران با افغانستان می‌رسد و بعد از طی مسافتی حدود ۱۶۰ کیلومتر در منطقه سرخس وارد کشور ترکمنستان می‌شود که در این منطقه به نام تجن (Tedzhen) شناخته می‌شود. این رودخانه در نهایت به کویر قره قوم می‌ریزد. محلی که نمونه‌هایی از گونه *R. similis* به دست آمده است نزدیک شهر سرخس با مشخصات طول شرقی $10^{\circ} 16'$ و عرض شمالی $36^{\circ} 30'$ است. مشخصات محل نمونه‌برداری در بهمن ۱۳۷۴ عبارت بود از:

عمق آب ۳۵-۱۲ سانتی‌متر، عرض رودخانه ۱۲-۲۷ متر، شفافیت ۱۵ سانتی‌متر، دمای آب ۱۲ درجه سانتی‌گراد، بستر قله سنگی و شیب حدود ۱ درصد بود. سایر ماهیان صید شده همراه با این گونه شامل:

Carassius auratus, *Capoeta capoeta heratensis*, *P. seudorasbora parva*,
Nemacheilus cristatus, *Schizothorax pelazmi*.

نمونه‌ها با استفاده از دستگاه الکتروشوکر با ولتاژ ۲۰۰ ولت و با چشمه ۶ میلی‌متر (گره تا گره مجاور) صید شدند. نمونه‌ها در فرمالین ۱۰ درصد تثبیت شده و جهت شناسایی به آزمایشگاه منتقل شدند. اندازه‌گیری و شمارش فاکتورها براساس Berg, 1949 انجام گرفت.

پنج نمونه از این گونه جمع‌آوری گردید. خصوصیات شمارشی در دو نمونه بررسی شده به شرح زیر است:

تعداد شعاع‌های سخت باله پشتی اول ۷ و باله پشتی دوم ۱ شعاع سخت و ۹ شعاع نرم بین اولین و دومین شعاع سخت در اولین باله پشتی لکه سیاه وجود ندارد. باله سینه‌ای ۱۸ تا ۱۹ شعاع نرم، باله مخرجی ۹ تا ۱۰ شعاع نرم، فلس‌های موجود در ردیف‌های پهلویی (squ) ۳۱ عدد، خارهای آبششی ۱۱ عدد، خصوصیات اندازه‌گیری نسبت به طول استاندارد (برحسب سانتی‌متر) نیز عبارت بودند از: طول سر ۳/۲، ارتفاع سر ۵/۵ تا ۵/۹، ارتفاع بدن ۵/۴ تا ۵/۸، فاصله جلویی باله مخرجی تا نوک

پوزه ۱/۶، فاصله جلوی باله شکمی تا نوک پوزه ۳/۳.

برخی اندازه‌گیریها نسبت به طول سر برحسب سانتی‌متر عبارت بودند از:

عرض سر ۱/۳، طول پوزه ۲/۹ تا ۳، قطر چشم ۴/۸ تا ۵، فاصله بین دو حدقه چشم ۶/۸ تا ۸/۵، فاصله پشت حدقه از چشم تا انتهای سرپوش آبششی ۲.

خصوصیات اندازه‌گیری و شمارش شده با مشخصات ارائه شده توسط Berg, 1949 کاملاً مطابقت دارد.

این گونه غیر بومی در کانال قره قوم نیز گزارش شده است. (Salnikov, 1995) و احتمالاً به صورت تصادفی از طریق رودخانه‌های آمور از شرق آسیا به این منطقه وارد شده است. این گونه همچنین در ژاپن و کره نیز وجود دارد. تعداد گونه‌های بومی رودخانه هریرود براساس Berg, 1949 ; Coad, 1981 ; Salnikov, 1995، ۱۳ گونه از ۴ خانواده است. گونه‌های غیر بومی زیر را در هریرود ثبت نموده‌اند (Coad & Abdoli, 1993).

Carassius auratus , Linnaeus, 1785

Pseudorasbom Parva Temminck and Schlegel in Siebold, 1842

Cyprinus carpio Linnaeus, 1758

Gambusia holbrooki Girard, 1859

وجود این تعداد گونه غیر بومی با توجه به اثرات گونه‌های غیر بومی بر روی گونه‌های بومی (Coad & Abdoli, 1993) به اضافه گونه غیر بومی جدید *R. similis* می‌تواند خطرات زیادی را برای گونه‌های بومی این رودخانه ایجاد نماید.

یافتن گونه اخیر که برای ایران یک جنس و گونه جدید است با توجه به آنکه زیستگاه اصلی آن کشورهای چین، ژاپن و کره می‌باشد بیانگر این مطلب است که احتمالاً این گونه همراه با گونه‌های پرورشی و یا احداث کانال قره قوم به ایران یا کشورهای همسایه (با توجه به مرزی بودن رودخانه هریرود بین ایران و ترکمنستان) منتقل شده است. این مقاله تنها با هدف معرفی این گونه به عنوان یک گونه غیر بومی برای کشور ایران ارائه گردیده است.

تشکر و قدردانی

از زحمات آقایان آزما، کابلی و یزدان داد که در جمع‌آوری نمونه‌ها ما را یاری دادند تشکر و قدردانی می‌نمائیم.

منابع

- Berg, L. ,1949.** Freshwater Fishes of the USSR and adjacent countries. Israel Program for Scientific Translation (1962-1965). Jerusalem. Israel. Vol.1-3.
- Coad, B.W. , 1981.** Fishes of Afghanistan, an annotated checklist. Publications in Zoology, National Museum of Canada. Ottawa. Vol. 14. pp.V+26.
- Coad, B.W. , 1995.** Freshwater fishes of Iran: Acta Scientiarum Natuaralium Academiae scientiarum,Bohemica, Brno. Vol. 29, No. 1, pp.1-64.
- Coad, B.W. and Abdoli, A. , 1993.** Exotic fish species in the freshwaters of Iran. Zoology in the Middle East, Heidelberg. Vol.9, pp.65-80.
- Salnikov, V.B. , 1995.** Possible changes in the composition of the Ichthyofauna after completion of the Karakum canal in Turkmenistan, Bethesda. Journal of Ichthyology, Vol. 35, No. 7, pp.108-121.